

прийнятих рішень. Брехня, посягаючи страхом перед невизначеним майбутнім з неперспективним, але коханим чоловіком, Адальбертом, брехня не комусь, але собі, вилилася страшною розплатою у вигляді нелюбові, байдужості, а часом і злоби по відношенню до власних дітей:

Ich hatte Angst vor dem Leben mit Adalbert, vor der Armut, in der er aufgewachsen war und die ihn nichts machte, vor seinen Gedanken, die ich nicht verstand, vor dem Bruch mit meinen Eltern. Helmut war meine Welt, und ich bin in diese Welt geflochten. Als ich in meiner alten Welt und mit Helmut nicht glücklich wurde, habe ich Adalbert nicht verziehen, dass er meine Ängste nicht gesehen und mir nicht geholfen, mich nicht gehalten hat [6, с. 215].

Образа за неправильне рішення, відмова від кохання заради упорядкованого життя погіршувалася зрадами чоловіка, його вибором іншої жінки. Брехня і образа знайшли вихід у дітях. Адже, на відміну він неї, діти любили свого батька, а внуки прийняли нову бабусю. Вони стали їй живим нагадуванням про зрадництво самій собі. Для неї це були його діти, діти не коханого чоловіка, про яких вона просто має була піклуватися:

Ärgerlich sagte sie: «Hätte ich mich entscheiden sollen, mich nicht um die Kinder zu kümmern? Sie nicht zu pflegen, wenn sie krank waren, mit ihnen nicht über das zu reden, was sie beschäftigte, sie nicht ins Konzert und Theater mitzunehmen, nicht die richtigen Schulen für sie zu finden, ihnen nicht bei den Hausaufgaben zu helfen? Und bei euch Enkeln und Enkelinnen – hätte ich meine Pflichten».

«Deine Pflichten? Sind wir nur Pflichten für dich? Waren deine Kinder nur Pflichten für dich?» [6, с. 216].

Зустріч з колишнім коханим розставляє всі крапки над і. Швидше, це зустріч не з ним, а відверта розмова з собою, зізнання у власних помилках, у брехні. Але чи можна щось виправити, чи можна повернути хоч тинь від колишнього щастя? Однозначної відповіді немає, лише непевні припущення:

Wirklich gerne hätte sie gewusst, ob er noch so gut tanzte. Eigentlich konnte es nicht anders sein. Sie hätte, als sie ihn besuchte, noch ein bisschen bleiben, das Radio anmachen und mit ihm tanzen sollen, aus dem Zimmer auf die Terrasse, von ihm mit dem einen Arm so sicher und so leicht geführt, als schwebte sie» [6, с. 218].

Шлінк, гарний знавець людської природи, тонкий психолог взаємовідносин, зображає життя без прикрас. Його герої баланують між такими почуттями та станами, як «щастя» та «нещастя», «правда» та «брехня», «ілюзія» та «реальність», «провина» та «покарання». Тісно переплітаючись, вони становлять основу життя. Вектором же обраного шляху є феноменальні прояви любові в усіх її різновидах.

Література:

1. Запорожченко Ю. Имидж Германии в романе Б. Шлинка «Чтец» / Ю. О. Запорожченко // Проблемы современного литературоведения. – 2011. – Вып. 15. – С. 290–299.
2. Кудрявцева И. Н. Бернхард Шлинк: рассказывая истории / И. Н. Кудрявцева // Международный исследовательский журнал. – 2015. – Выпуск 4 (35). – Часть 2 (465). – С. 89–93.
3. Шапырина Т. А. Немецкая «Одессея» Бернхарда Шлинка / Татьяна Александровна Шапырина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2012. – № 1 (2). – С. 267–271.
4. Mökel M. Erläuterungen zu Bernhard Schlink Der Vorleser [Електронний ресурс] / M. Mökel : Königs Erläuterungen und Materialien Band 403. – Verlag : Bange. – 2004. – Режим доступа : <http://nepperus.nl/downloads/Vorleser.pdf>
5. Hofstätter M. Bernhard Schlink / Sommerlügen [Електронна версія] / Manuelle Hofstätter. – Режим доступа : <http://www.lesefieber.ch/buchbesprechungen/bernhard-schlink-sommerlugen/>
6. Schlink B. Sommerlügen / Bernhard Schlink. – Verlag : Diogenes Zürich, 2010. – S. 280

УДК 811.161.2'373

О. Є. Хомік, С. Г. Бутко,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

МОВНИЙ ОБРАЗ АРХАНГЕЛА МИХАІЛА В УКРАЇНСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто мовний образ Архангела Михаїла та його репрезентацію в текстах української народної словесності. З'ясовано, що аналізований образ є одним із ключових в українській лінгвокультурній традиції, що засвідчує його широке використання у фольклорних текстах різних жанрів. Християнські уявлення про Святого як супротивника диявола у фольклорній картині світу увиразнюються, підпорядковуючись прагматичним настановам текстів народної словесності. Найповніше народні вірування про Архангела Михаїла відбито в українських замовляннях, де він є апотропеєм від нечистої сили.

Ключові слова: мовний образ, Архангел Михаїл, прагматика, замовляння, оберег, магічна інвокація.

THE LANGUAGE IMAGE OF THE ARCHANGEL MICHAEL IN THE UKRAINIAN FOLKLORE TEXTS

The article describes the linguistic image of the Archangel Michael and how he is represented in the Ukrainian texts of folk literature. It was found that the analyzed image was one of the key images in the Ukrainian linguistic cultural tradition which was confirmed by its widespread use in folk texts of different genres. The Christian visions of this Saint as the enemy of devil in the folk image of the world become more vivid submitting to the pragmatic statements in the texts of folk literature. Correspondingly Archangel Michael performs the functions of devils fighter, the patron of hunters and a kind spirit. The permanent attributes of the Saint are his bright sword and red boots. One of the typical loci is the gate that brings closer the image of the Archangel Michael to the images of St. Elias as the fighter of evil spirits and St. Nicholas as the guard of the gate of paradise. The most complete folk beliefs of the Archangel Michael are reflected in the texts of Ukrainian incantations, where he usually is a talisman against evil forces. In general, the image of the Archangel is characterized by a certain universality, which is reflected in the use of his name in incantations of various subjects: from a toothache, wild beasts, against evil eye, wiches and the cloud. Thus Saint Michael often acts along with other Christian characters: Saint Gabriel, Uriel, Raphael, Ilya as well as he can impersonate the chief god of thunder. The name of the Archangel is often transformed, highlighting the quality of the character necessary to achieve the maximum effect from a pragmatic charm word. The result of such transformations are double names that have arisen as a result of the principle of magical invocation, according to which one element of the name names, and the other one describes and specifies the desired function.

Key words: linguistic image, Archangel Michael, pragmatics, incantations, amulets, magical invocation.

ЯЗЫКОВОЙ ОБРАЗ АРХАНГЕЛА МИХАИЛА В УКРАИНСКИХ ФОЛЬКЛОРНЫХ ТЕКСТАХ

В статье рассматривается языковой образ Архангела Михаила и его репрезентация в текстах украинской народной словесности. Выяснено, что анализируемый образ является одним из ключевых в украинской лингвокультурной

традиции, о чем свидетельствует его широкое использование в фольклорных текстах разных жанров. Христианские представления о Святом как о противнике дьявола в фольклорной картине мира становятся более выразительными, подчиняясь прагматическим установкам текстов народной словесности. Наиболее полно народные верования про Архангела Михаила отражены в украинских заговорах, где он является апомропеем от нечистой силы.

Ключевые слова: языковой образ, Архангел Михаил, прагматика, заговор, оберег, магическая инвокация.

Образи персонажів фольклорного твору надзвичайно важливі для розуміння як специфіки аналізованих текстів, так і семантики тих засобів, що використовуються для їх відображення. Як зазначає С. Толстая, «найважливіша характеристика риса власника імені в народній традиції пов'язана зі сферою прагматики, тобто стосується знаків і символів культури» [18, т. 2, с. 408]. Відомо, що знаковим для української народної традиції є культ Богородиці, Святого Миколая та Архангела Михайла. Проте саме образ Святого Михайла в українському фольклорі досліджений чи не найменше.

Слово *архангел* в етимологічних словниках тлумачиться як «перший, вищий за ступенем ангел»; утворене від гр. *arche* – начало, влада та *aggelos* – ангел [8, т. 1, с. 11]. Відповідно Архангела Михайла вважають головним серед усіх ангелів трьох ієрархій: серафимів, херувимів і небесних сил. Згідно з ученнями православної церкви, усього існує сім Святих Архангелів – Михайл, Гавриїл, Рафаїл, Уриїл, Селафіїл, Іегудіїл, Варахіїл, кожному з яких відведена певна функція в християнській картині світу. Але найбільш відомим і шанованим у народі є Архангел Михайл, відповідно саме він найчастіше фігурує у фольклорній традиції українців. У народі він перш за все вважається винишувачем чортів, оберігає все живе від нечистої сили, що підтверджують численні народні легенди та перекази, наприклад: «...Грім гримить – це Архистратиг Михайло веде війну з чортами, де б не заховався нечистий, а стріла Архистратига знайде його скрізь» [7].

Із Днем Святого Архистратига Михайла пов'язано багато народних прикмет: *Від Михайла зима морози кує. Звідається Михалко, чи маєш теплі нагавки. Як Кузьма (17 серпня) з медом, то Михайло з ледом. Як на Михайла вітер з полудня, то буде тепло і до пів грудня. Якщо на Михайла ніч ясна, то буде зима сніжна й красна. Якщо Михайло з дощем не послужить – добру й суху весну ворожить* [1].

В усіх слов'янських традиціях Святий Михайл уособлюється з героєм, який охороняє людей від будь-якого зла. Так, зокрема, у Сербії Михайла шанують як захисника дому. У росіян Святий Михайл є покровителем свійських тварин. У деяких областях південно-західної Болгарії його шанують як покровителя волів, який закрити пашу вовкові [18, т. 3, с. 254–257].

У народних легендах українців Святий Михайл часто є опікуном мисливців, тому найвідоміший переказ відбиває вірування про те, що найкраща рушниця тільки та, яка побувала в руках Архистратига: «...Архистратиг Михайло з рушницею в руках, і каже: – Що ти, чоловіче добрий, хочеш за те, що вбив чорта? А той не роззубився та й каже: – Міняймося, святий воїне, рушницями! – Ні, – каже Архистратиг, – ця рушниця не підходить тобі, щось інше бажай! – Та я, бачте, святий Михайле, мисливець. Полюю в цих лісах ще змалку. Найкращий дарунок для мене, то це ваша рушниця. – Що ж, – каже Михайло, – як ти такий напасливий, то бери, а мені свою давай. Та не забудь: як ця рушниця тобі надокучить, то приходь на це місце, – розміняємось! «Добре!» – каже мисливець. Узв'язав рушницю та й пішов. На що оком кинув: бах! і є ... Мисливець злякався. «Піду, – думає, – розмінюся, щоб якогось лиха не нажити». Прийшов, розмінювався. Йде лісом зі своєю старою рушницею. Побачив зайця: бах! – заєць і покотився. Летить качка: бах! – каменем під ноги. На що не гляне, – в'є! – Чого ж то так, питаюся, в ремонті була, чи що? – Е, який там ремонт! У Михайлових руках побувала, а святий, то є святий... Людським розумом того не збагнути» [5, с. 59].

Зауважмо, що Святий Михайл в українській культурній традиції зокрема і в східнослов'янській взагалі іноді отожднюється зі Святим Миколаєм чи Іллею і виконує такі ж функції. «Схожість св. св. Михайла зі св. Миколаєм може бути відбита у властивих тому й іншому функціях керівника раю... й охоронця райських воріт (врат)» [21, с. 25]. Так само і Святий Ілля, за народними уявленнями, – господар блискавки, грому і дощів. У замовляннях і молитвах він, як правило, «знищує нечисту силу, бореться з летючими зміями» [18, т. 1, с. 406]. Порівняймо у зв'язку з цим образ доброго духа Миха з народної української легенди: «Один чоловік нас вночі коні. Враз до нього пристала зла сила і почала морочити і манити в драговину. Чоловік відчув, що втрачає свідомість, але нічого не міг вдіяти – мусив простувати до болота. Навколо нього витали несамовитий свист, сміх, невиразний галас. Отоді він і згадав про добру силу Миха і, зітхнувши, промовив: – Миха, Миха, рятуй! Й тут же навколо нього стало тихо, з'явився вовк і пустив огненні струмені полум'я на лихі сили, попалив їх. Чоловік наче прокинувся од сну, опам'ятався і згадав про свої коні. Глянув, а вони вже над самим болотом-драговиною. Ще мить і їх засмокче чортівинське провалля. Він кинувся до них і знову вигукнув: – Миха! І знову з'явився Миха й, як дощем, пустив на лихі сили вогненні батоги, попалив нечестивців. Лихі сили тяжко застогнали, а коні, заіржавивши, одійшли від болота-драговини» [12, с. 321].

За нашими спостереженнями, народні вірування про Архистратига Михайла найповніше відбиті в текстах українських замовлянь, зокрема оберегових текстах від усього лихого: «Коло нашого двора камньина гора, осиковий кіл, огненна вода; що буде лихви йти – на гору сі їбє, на осиковий кіл сі пріє, в огнені вогі згорит! Сидит на наших воротях Михайлко, Козьма, Єсія в червоних чоботях, з ясным мечем: що буде лихви йте, то буде стинати, а добре, то буде ид нам пускати» [16, с. 78]. У цьому замовлянні на архангела Михайла вказує меч, а також те, що він сидить на воротях, адже і в народному уявленні, і в християнській традиції Архангел Михайл охороняє вхід до царства небесного, зберігає ключі від раю. Незмінні атрибути святого – ясний меч та червоні чоботи – виявляють його належність до вищого позитивного простору. Окрім того, червоний колір – обереговий, додає святому апомропєчних властивостей.

До Архангела Михайла звертаються в замовлянні від зубного болю: «Архангел Михайл, місяць праведний, був на тому світі?» – «Був!» – «Бачив мертвих людей?» – «Бачив». – «Не болять їх зуби, не болять їх жовта кость?» – «Не болять і чорная кров Івана, раба Божого: щоб же зуби не боліли й не щеміли у хрещеного, народженого, молитвяного!» [20, с. 78], поряд із іншими архангелами – у замовлянні-оберегові художбо від хижих звірів: «Святіі архангели і ангели, Михайл, Гавриїл, Уриїл і Сарафаїл, ізідите на святую гору і затрубите во святую трубу, ізберіте своя слуги і замовте їм губи і зуби, щоки і пащоки, леву й левиці <...> Як бояться лева й левиці ті звірі, так щоб боялись моєго скоту (мастю такою-то)!» [4, с. 144], у замовляннях від пристрїтів та уроків: «Отче наш... Святий Кузьма і Дем'ян свічки світять, архистратіі Михайл погасає. Щоб так погас пристрїт новорожденному рабу Божому (ім'я) із рук, із ніг, з плечей, з карих очей...» [4, с. 52], у замовних текстах від відьом: «Михайло-архангел, Гавриїл-архангел, Микола Милостивий! Зійдіть з небес і принесіть ключі, і замкніть чарівнику і чарівниці, відуну і відунці і упирицю накрепко і твердо...» [20, с. 309].

Надзвичайно цікавим, на наш погляд, є замовний текст від хмар, де згадані імена 5 релігійних персонажів – Михайла, Гавриїла, Уриїла, Рафаїла, Іллі: «А я тобі, злая туче, показую дорогу і тут през архангела Михайла, Гавриїла, Рафаїла і Уриїла, іди во тут, в пустій озера і в отхлані і во глухий ліси <...> Заклинаю тя богу живим і святим пророком Ілією і всіми

святими. Амін» [16:36–37]. Передусім впадає в око те, що Ілля-пророк тут постає закономірною трансформацією Бога-громовержця, противника хмар і змії. Мультиплікована трансформація головного Бога виразно проступає і в назвах та образах інших персонажів, кожен з яких своєю семантикою так чи інакше виразно перегукується з функцією Громовержця. Уриїл – «божий вогонь», Михаїл – «хто подібний до Бога». Михаїл Архангел у східнослов'янській культурній традиції зображується як противник диявола, причому в правій руці він тримає спис з білою хоругвою (інколи – вогняний меч), на якій був намальований червлений хрест [23, с. 361]. Рафаїл – цілитель, Гавриїл – благовісник таємниць Божих і служитель чудес [15, с. 39]. При цьому слід наголосити на тому, що сам текст українського замовляння відображає результати трансформації образу та імені основного Бога, що відбулися в широкому слов'янському міфопоетичному контексті під впливом християнської традиції. Такі перетворення мають глибоке історичне коріння, про що свідчать, наприклад, дані сербської писемності XVII ст.: «у молитві на суд уживаються імена трьох архангелів – Михаїла, Гавриїла і Рафаїла» [24, с. 87].

За нашими спостереженнями, в українському фольклорі трансформації підлягає не лише образ Святого Михаїла, а і його ім'я. Так, надзвичайно цікавою є складна назва архангела Михаїла – *Михайло Рихайло* в замовлянні від укусу гадюки: «*Бхавь черезь поле Михайло на бѣломь конѣ и зъ гострымь мечемь <...> и тамь бѣлый камень лежить, и подь тѣмь камнемь Агына цариця лежить, и ввесь гадь и шчувае, и тамь ставь Михайло Рыхайло, ставь ее съкти, рубати и по томь камени кровь еи мазати*» [9, с. 18]. У вітчизняному мовознавстві на сьогодні є кілька спроб пояснити генезис і семантику цього оніма. Так, Т. Лукінова вважає, що українська назва *Михайло Рыхайло* однозначно пов'язана з білоруською *архайло Михайло* [13, с. 52]. М. Вербовий, категорично заперечуючи думку Т. Лукінової, стверджує, що назва *Михайло Рыхайло* виникла внаслідок повороту певних елементів слова (*Михайло Рыхайло*) й ототожнює цю назву з назвами типу «*гади-перегади*», «*штрики-брики*» тощо [3, с. 78]. На нашу думку, другий компонент назви *Михайло-Рихайло* може бути пояснений як назва з коренем *-рих-* / *-рихл-*, представленим у деяких слов'янських мовах, зокрема в польській (*rychly*) та чеській (*rychlý*), де має значення «швидкий» [6, с. 940; 22, с. 280]. Припускаючи такий мотиваційний зв'язок, беремо до уваги той очевидний факт, що одним із релевантних атрибутів міфологічних персонажів є швидкість їхньої дії та переміщення в часі й просторі (пор. із народною назвою святого Миколая – *Миколай скоропомошник*). Таким чином, онім *Михайло Рихайло* вказує на архангела Михаїла як захисника людей і наділяє його потрібною функцією, створюючи образ того, хто швидко приходить на допомогу. Відзначену особливість можна розглядати у зв'язку з лінгвістичними механізмами утворення окремих лексико-семантичних груп і оформлення магічних текстів у слов'янській культурній традиції. Порівняймо, наприклад, уживані в поліських замовляннях оніми *Зіхайло-Лякайло* / *Ихайло-Лякайло*, *Креститель-вогратитель*, *Тихон-утишитель* [17, с. 462, 567; 19, с. 18], у яких другий компонент імені так само є смислоутворювальним чинником певного образу. Причому номінації *Зіхайло-Лякайло* та *Ихайло-Лякайло*, на нашу думку, є трансформованими на народному ґрунті іменами Архангела Михаїла. На це вказують тексти білоруського та українського замовлянь, що становлять типовий діалог між християнськими святими та Богом, порівняймо: «*Шоў Ихайло-Лякайло, / А шио Господь Бог Исус Христос и Божья Мать. / – Куды ты йдеш, Ихайло-Лякайло? / – Иду до Парашиной коровы уроки одмовляти, / Перэлоги шэптати...*» [17, с. 462] та «*...А йшло Зіхайло-Лякайло, устречае його Петро-Пауло. / – Куди ти йдеи, Зіхайло-Лякайло? / – Иду до (...) боль з ока зогнать...*» [14, с. 161]. Подібною щодо семантики й походження є назва *Михайло Придибайло*, яка вживається в замовляннях від усіх хвороб і злих духів: «*А Михайло Придибайло по небесах літае, Злого духа побивае. Михайло-Придибайло, побий злого духа На його голві, На його серці, на його ногах, На його нальцях, на його нігтях...*» [2, с. 57]. Зміст тексту, безумовно, вказує на архангела Михаїла, Михаїла-зміеборця, а другий компонент оніма наділяє образ святого характеристиками переможця, адже одним із значень лексеми *дибати* є «піймати, захопити, застигти» [8, т. 2, с. 64]. Назва *Придибайло* позначає особу, яка ловить, захоплює, застигає.

Цікаво, що онім *Михайло-Придибайло* зустрічається не тільки в замовляннях, а й у народних піснях, зокрема в жартівливій пісні «Гандзя моя, щибетушечко»: «*Гандзю моя, щибетушечко! / Скажи мені правдочку, моя душечко. / Як у тебе, так у мене, / Як без тебе, так без мене / Гості були. // Був Іван Сутула, / Кучерявий Мацько-бамбула, / А Михайла-придибайла, / Мому серця сподобайла, / Не було...*» [10, с. 483–484]. Очевидно, що назва *Михайло-придибайло*, запозичена із замовляння, в пісенному тексті вже втратила своє первісне значення і вказівку на архангела Михаїла. Проте контекст пісні дозволяє говорити про позитивну конотацію імені, пов'язаного з ідеалом чоловіка в уявленні дівчини.

Трансформації під впливом народної етимології зазнав і номен *стрикаїл Михаїл*, ужитий у замовлянні від укусу змії: «*Хоха, яроха, забирай свій зуб, а як не будеш забирати, то буде тебе стрикаїл Михаїл сікти мечем, рубати, нечистий дух забирати...*» [11, с. 327]. В основі цієї назви лежить принцип магічної інвокації, згідно з яким один елемент імені називає, а інший характеризує й задає необхідну функцію. Перший компонент, вірогідно, мотивований праслов'янським дієсловом **strĕkati* «колоти». При цьому форма «стрикати», що в українській мові мала відповідник «штрикати», могла бути запозичена з польської мови, де дієслово мало початкове [с] (*strzykaty*) [6, с. 382]. У номені *стрикаїл Михаїл* актуалізовано канонічні уявлення про архангела Михаїла, який в іконописній традиції неодмінно зображується зі списом у руці як символом перемоги над дияволом (біблійним змієм). Магічна функція імені підсилюється також синонімічними дієсловами *сікти*, *рубати*.

Отже, образ Архангела Михаїла є одним із ключових в українській народній традиції, що засвідчує широке використання його образу та імені в українських фольклорних текстах. При цьому основні смислові характеристики Святого у фольклорній картині світу (людський захисник, винищувач нечисті, добрий дух, опікун мисливців тощо) є трансформаціями християнського образу Архангела Михаїла як супротивника диявола, підпорядкованими передусім прагматичним настановам текстів народної словесності.

Література:

1. Архангел Михаїл [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://dna.com.ua/2142-21-listopada-sobor-arhistratiga-mihayila.html>.
2. Вербальна магія українців. Наук. та навч.-метод. матеріали до курсів : фольклор, етнографія, звичаєве право / Передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. – К. : Бібліотека українця, 1998. – Вип. 1. – 98 с.
3. Вербовий М. Структура «чужого слова» в тексті одного українського замовляння / М. В. Вербовий // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – Вип. 2. – С. 75–84.
4. Ви, зорі-зоричі : Українська народна магічна поезія (Замовляння) / Упоряд., ред., передмова і післямова М. Г. Василенко ; Упоряд. Т. М. Шевчук. – К. : Молодь, 1991. – 334 с.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу : Етнограф. нарис / Олекса Воропай. – Київ : Оберіг, 1993. – 590 с.
6. Гессен Д. Большой русско-польский словарь. Около 75000 слов / Димитр Гессен, Рышард Стыпула. – М. : Сов. Энциклопедия ; Варшава : Ведза Повшехна, 1967. – 1344 с.

7. День Михайла Архистратига [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://ocls.kyivlibs.org.ua/ditachi/osin/myhailo.htm>.
8. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / голов. ред. О. С. Мельничук ; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка. – (Словники України).
Т. 1 : А – Г / уклад. Р. В. Болдирев [та ін.]. – 1982. – 631 с.
Т. 2 : Д – Кошці / уклад. Р. В. Болдирев [та ін.]. – 1985. – 510 с.
9. Ефименко П. С. Сборник малороссийских заклинаний / П. С. Ефименко // Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – М. : Универс. Тип., 1874. – Кн. 1. – II. Материалы отечественные. – 70 с.
10. Зуїха Я. Пісні Явдохи Зуїхи : записав Гнат Танцюра / Явдохи Зуїха ; Запис. Г. Т. Танцюра ; Накладом В. А. Юзвенка, М. Т. Яценка ; Відп. ред. О. І. Дей ; Ред.-упоряд. З. І. Василенко. – К. : Наукова думка, 1965. – 810 с.
11. Ігнатенко І. Додатки. Тексти замовлянь / Ірина Ігнатенко // Ігнатенко І. Народна медицина Середнього Полісся : традиції та сучасність (на польових етнографічних матеріалах). – К., 2013. – С. 283–334.
12. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : [У 3 кн., 6 т.]. Кн. I, т. I : (Зимовий цикл) ; т. 2 : (Весняний цикл) / Степан Килимник. – Луїкінова Т. Мовна архаїка слов'янських замовлянь / Т. Б. Луїкінова // Мовознавство : науково-теоретичний журнал. – К. : Наук. думка, 1998. – № 2–3. – С. 47–61.
13. Мойсієнко В. Поліські замовляння / В. Мойсієнко // Древліани : Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів, 1996. – Вип. 1. – С. 121–167.
14. Об исцелении души и тела. – Б.г., б.м. – 87 с.
15. Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології, записані у Зелениці, надвірнянського повіта 1907–1908 рр. / Антін Онищук // Матеріали до української етнології. – Львів : Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1909. – Т. 11. – С. 1–139.
16. Полесские заговоры (в записях 1970 – 1990 гг.) / Сост., подготовка текстов и коммент. Т. А. Агапкиной, Е. Е. Левкиевской, А. Л. Топоркова. – М. : Индик, 2003. – 752 с.
17. Славянские древности : этнолингвистический словарь : в 5 т. / Т. А. Агапкина и др. ; отв. ред. Н. И. Толстой ; РАН, Ин-т славяноведения и балканистики. – М. : Международные отношения.
Т. 1 : А – Г – 1995. – 584 с.
Т. 2 : Д – К (Крошки). – 1999. – 697 с.
Т. 3 : К (Круг) – П (Перепелка). – 2004. – 699 с.
18. Таємна сила слова : Заговори, замовляння, заклинання / Упоряд. Г. А. Бондаренко. – К. : Знання, 1992. – 32 с.
19. Українські замовляння / М. Н. Москаленко, М. О. Новикова. – К. : Дніпро, 1993. – 309 с.
20. Успенский Б. А. Филологические разыскания в области славянских древностей (реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского) / Б. А. Успенский. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 248 с.
21. Чешско-русский словарь : в 2 т. : 62000 слов. Т. 2 = Česko-ruský slovník. Т. 2 : P – Ž / Под ред. Л. В. Копецкий, Й. Филипец. – М. : Сов. энциклопедия ; Прага : Государ. Педагог. изд-во, 1973. – 863 с.
22. Шапарова Н. С. Краткая энциклопедия славянской мифологии : Ок. 1000 статей / Н. С. Шапарова. – М. : АСТ : Астрель : Рус. словари, 2001. – 623 с.
23. Яцимирский А.И. К истории ложных молитв в южнославянской письменности / А. И. Яцимирский // Известия отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук 1913 г. – СПб, 1913. – Т.18. – Кн. 3. – С.1–102

УДК 821.161.1-31.09

О. Г. Хомчак, Л. П. Конейцева,*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь***КОГНИТИВНА МОДЕЛЬ КОНЦЕПТУ ЛЮДИНА**

У статті репрезентується досвід аналізу концепту людина; аналізуються особливості його мовної об'єктивації; визначаються когнітивні ознаки концепту людина за допомогою даних вільного асоціативного експерименту серед студентів МДПУ імені Богдана Хмельницького.

Ключові слова: концептуальна модель, концепт, когнітивна ознака, асоціативно-вербальна (когнітивна) модель.

ASSOCIATIVE-VERBAL MODEL OF THE CONCEPT HUMAN BEING

The article represents the experience of the analysis of the concept human being and the peculiarities of its linguistic objectification. The author identifies cognitive features of the concept human being by using data from a free associative experiment. The study has explored peculiarities of functioning among such categories as «concept», «conceptual sphere», and «conceptual analysis» in modern linguistics. On the basis of this analysis the working definitions of these terms are proposed. The paper determines the semantic core of the conceptual field concept human being. The study describes the associative-verbal (cognitive) model of conceptual sphere human being based on the results of a sporadic associative experiment performed during 2015-2016 among the students at Melitopol State Pedagogical Institute after Bohdan Khmelnytskyi.

Key words: conceptual model, concept, cognitive features, associative-verbal (cognitive) model.

КОГНИТИВНАЯ МОДЕЛЬ КОНЦЕПТА ЧЕЛОВЕК

В статье репрезентируется опыт анализа концепта человек; анализируются особенности его языковой объективации; определяются когнитивные признаки концепта человек с помощью данных свободного ассоциативного эксперимента среди студентов МДПУ имени Богдана Хмельницкого.

Ключевые слова: концептуальная модель, концепт, когнитивные признаки, ассоциативно-вербальная модель.

Актуальність дослідження зумовлена перспективністю вивчення концептів як суті, що розкриває світогляд нації. При цьому порівняння концептів, що належать свідомості носіїв різних культур, дає змогу визначити їхні універсальні та специфічні характеристики. Головним засобом концептуалізації, на думку дослідників, є концепт, що став предметом вивчення зарубіжних і вітчизняних учених (Н. Арутюнова, С. Аскольдов, Г. Вежицька, С. Воркачов, В. Карасик, В. Колесов, О. Кубрякова, Д. Лихачов, Ю. Степанов, З. Попова, О. Селіванова, Й. Стернін та ін.). Відсутність єдиного погляду на проблему концепту пов'язана як з відносною новизною концептуальних досліджень, так і зі складністю, поліфункціональністю цієї ментальної суті. Отже, вивчення ключових концептів української ментальності та їх експериментальне дослідження є актуальним і своєчасним.

Наскільки нам відомо, концепт *людина* не був предметом багатоаспектного дослідження. **Мета** статті полягає у вивченні змісту та структури концепту *людина*, у дослідженні його асоціативно-вербальної моделі за допомогою вільного асоціативного експерименту серед студентів МДПУ імені Богдана Хмельницького.